

ФІЛОСОФІЯ

УДК 316.77; 378; 87.9

АКСЬОНОВА В.І.

ОНТОЛОГІЧНІ ТА АКСІОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В УМОВАХ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

У статті дається аналіз міжкультурної комунікації, в контексті якої вона подана як соціальна взаємодія, яка відбувається через посередництво спілкування; обґрунтовуються онтологічні й аксіологічні засади міжкультурної комунікації в контексті онтологічних та аксіологічних засад, що виступає одним з базових механізмів соціокультурного процесу, забезпечуючи саму можливість формування соціальних зв'язків, управління життєдіяльністю людей і регулювання, накопичення і трансляції соціального досвіду.

Ключові слова: *комунікація, міжкультурна комунікація, онтологічні засади, аксіологічні засади, кросскультурний підхід, комунікативний процес, комунікативна взаємодія, теорія комунікації*

Актуальність дослідження онтологічних і аксіологічних засад міжкультурної комунікації викликана тим, що в сучасному світі глобальних трансформацій індустріального суспільства в інформаційно-комунікативне суспільство супроводжується не тільки проникненням комунікації в усі сфери життєдіяльності суспільства, виникненням і розвитком якісно нового типу комунікативних структур і процесів, а й глибоким переосмисленням комунікативної природи соціальної реальності, сучасних змін у соціально-комунікативній сфері, місця й ролі комунікацій у розвитку суспільства. Сьогодні уявлення Н. Лумана про комунікацію як істотну характеристику самого суспільства [1], його твердження про те, що “людські відносини, та й саме суспільне життя неможливі без комунікації [2, 43], що тільки “комунікація може здійснити комунікацію” [3, 114], набуває нового значення і викликає особливий інтерес. Досить актуальним у цьому плані є осмислення з позицій теорії комунікативної дії Ю. Хабермаса [4], комунікативної спільноти К.-О. Апеля [5], комунікативної раціональності (Ю. Хабермас, К.-О. Апель, Н. Луман), адже саме у творах цих авторів розкривається сутність комунікативності, комунікативної спільноти, комунікативного процесу, що має важливе теоретичне та праксіологічне значення для формування теорії комунікації.

Термін “міжкультурна комунікація” з’явився у 70-х рр. ХХ ст., коли вийшла книга Є. Хола і Д. Трагера “Культура як комунікація”, у якій вперше був запропонований термін “міжкультурна комунікація”, де автори показали тісний зв’язок між культурою та комунікацією. Термін “міжкультурна комунікація” у вузькому значенні з’явився у 1970-х рр. у відомій праці Л. Сомовара і Р. Портера “Комунікація між культурами”, де приводиться визначення міжкультурної комунікації. Поняття “міжкультурної комунікації” досліджують в контексті теорій західної комунікації К. Бергер, Е. Гірш, Е. Голл, С. Даль, К. Клакхон, Р. Портер, Л. Сомовар, Д. Трагер, С. Хантінгтон, Г. Хофстеде. Стан розробки комунікації в умовах глобалізації та інформаційного суспільства знаходить своє відображення у багатьох філософсько-методологічних підходах, концепціях, парадигмах. До числа підходів слід віднести: 1) екзистенційний (К. Ясперс, А. Камю, Ж.-П. Сартр); 2) герменевтичний (Х.Г. Гадамер, В. Дільтей, П. Рікер); 3) кібернетичний (Н. Вінер, К. Шеннон, У. Уівер); 4) структуралістський (Р. Барт); 5) лінгвістичний (Ф. Де Соссюр, Е. Бенвеніст, Т. ван Дейк); 6) семіотичний (Ч. Пірс); 7) культурологічний (Х. Маклюен, А. Моль); 8) біхевіоралістський (Д.Б. Уотсон); 9) структурно-функціональний (Т. Парсонс, Р. Мертон, Н. Луман); 10) символічний інтеракціонізм (Дж. Мід); 11) етнометодологія, або етнографія комунікації (Т. Гарфінкель); 12) комунікативна практична філософія (Ю. Габермас, К.-О. Апель, Г. Дебор); 13) аналітична філософія мови (Л. Вітгенштейн, М. Дамміт, Г. Бейкер).

Сьогодні термін “міжкультурна комунікація” застосовується на чотирьох підходах: 1) базується на класичній позитивістській методології, яка представлена концепцією структурного функціоналізму, використовує системний метод, концепцію інформаційного суспільства (Д. Белл, А. Тоффлер). У цьому науковому дослідженні використовуються різноманітні методологічні підходи: 1) з точки зору інтерпретативного підходу культура розглядаються як середовище проживання людини, характер міжкультурної комунікації визначається культурними цінностями, нормами, традиціями сторін, що контактують; 2) критичний підхід визначає умови міжкультурного спілкування: ситуативний, соціальний контексти спілкування, умови, цілі, наміри міжкультурного контакту; 3) з точки зору культурного релятивізму досліджується “чужа” культура з позицій своєї культури; 4) з точки зору мови культури як сукупності культурних об’єктів, що володіють комплексом стійких відносин, правилами утворення, осмислення та вживання елементів, що слугують для осмислення комунікативних і трансляційних процесів у культурі.

Одним з основних є кросскультурний підхід, який передбачає толерантність всіх етнічних менталітетів та їх мовленнєвих систем. Кросскультурність розуміється як взаємопроникнення мовленнєвих світів і культур, суміщення загального й відмінного, що являє собою “суміщення”. Культура інформаційного суспільства – це новий тип культури, що виник у

рамках глобалізації та інформаційного суспільства. Нові інформаційні технології дають змогу об'єднувати всі види комунікації в єдине ціле, що приводить до виникнення явища, яке, один з великих дослідників інформаційного суспільства М. Кастельс назвав "культура реальної віртуальності". Найважливішим символом культури інформаційного суспільства є символ розподіленої культури (що не має єдиного центру) мережі, що породжує віртуальні спільноти.

В результаті використання цих методологічних підходів слід сформулювати теорію міжкультурної комунікації, що означає взаємоспіввідносну програму мислення, сукупність почуттів і поведінки людей, що характеризується універсальними, які специфічно переломлюються у соціальну просторі й часі в більшості конкретних культур, що виступають детермінантою міжкультурного проникнення "свого" і "чужого". Міжкультурна комунікація являє собою атрибут соціокультурного життя суспільства, в соціальному просторі якого відбувається взаємодія з підсистемами культури (всередині окремої культури), між різними культурами, у просторовому й часовому вимірах, а також між суб'єктами-носіями на рівні окремої культури і міжкультурного спілкування. В умовах глобалізації та інформаційного суспільства виникає новий тип особистості, який слід назвати "культуралом". Це новий тип виробника на ринку інтелектуальної та масмедійної продукції в ситуації звернення колективної уваги до артефактів масової культури, що формуються в засобах масової інформації. Культурал як новий тип особистості інформаційного суспільства не тільки успішно конкурує з інтелектуалом, навіть письменником, а й помітно витісняє їх на задній план.

Тема міжкультурного діалогу розвивається в таких концепціях.

1. Концепція розуміння діалогу як основи взаємодії та культури розвиває М. Бахтін. Культура повинна себе відтворювати, оскільки сам сенс її існування полягає у передачі способів діяльності у всій багатоманітності її видів і форм.

2. Друга концепція пов'язана з виникненням інформаційного суспільства, яке спирається на визначальну роль інформації у житті людей. Ця ідея бере свій початок у засновника кібернетики Н. Віннера, і продовжується у працях Дж. Бенігера, М. Кастельса, М. Маклюена, Е. Масуди, Е. Тоффлера.

3. Дослідження соціальної комунікації як процесу обміну текстами у ході їх породження та інтерпретації привело до появи лінгвосоціологічного підходу, який розробляється Т. Дрідзе. Цей підхід орієнтує на виявлення комунікативних намірів суб'єктів і тим самим дає змогу діагностувати якість взаємодії людей один з одним. Виокремлюється ідея Н. Лумана про те, що суспільство – операційно замкнена універсальна система, що охоплює соціальні реальності, яка виділяється з навколишнього світу на основі комунікації, яка має свої види: адекватна, псевдо-, квазі-

комунікація, що потребує дослідження детермінантів мисленнєвих автоматизмів.

Комунікативні засади міжкультурної комунікації потребують аналізу онтології. Онтологія – від грец. *ontos* – буття і *logos* – вчення, слово; англ. *Ontology*; фр. *Ontology* – вчення про буття, фундаментальні принципи, найбільш загальні категорії та визначення сутнісного; вихідна категорія аналізу світу, в якій фіксується переконання про існування навколишнього світу самої людини з її свідомістю. Існує багато різноманітних значень і відтінків онтології: як начало всього суцього; реальність, у якій існує людина; структура нашого знання про світ; картина світу, модель реального світу; спосіб індивідуального буття людини; вчення про граничні принципи й категорії буття. Саме онтологія як наука (метод, принцип) буття в його цілісності й універсальності визначає його форми, фундаментальні принципи улаштування всього суцього; ототожнюється з метафізикою, яка включає як природне буття, так і соціальне буття й буття людини. Як свідчить аналіз, буття може бути матеріальним і ідеальним, включаючи “першу” і “другу” природу, об’єктивний і суб’єктивний дух. Буття – інваріантне, порівнюється з такими категоріями, як реальність, дійсність, існування; інтегральна характеристика світу в його цілісності; сукупність всезагальних визначень буття, які зумовлюють становища людини у світі, її ставлення до навколишнього середовища. Онтологія залежить від історичних і культурних вимірів, частково співпадає з поняттям універсуму, космосу, природи, життя, Всесвіту.

Буття як єдине ціле вказує на зв’язок, порядок чи ієрархію різноманітних видів, процесів, подій, що відбуваються; розглядається в контексті прервності і безпервності, сутності та різноманітності, пов’язане із субстанційними основами буття, з самим процесом протікання подій. Сутність буття у вічному становленні єдності буття і небуття, це не світ, що включає природу, світ, а й людину. Буття – це чисте існування, причина самого себе, воно самодостатнє, ні до чого не зводиться і ні з чого не виводиться. У контексті логіко-гносеологічного й онтологічного поєднання двох протилежних понять – об’єктивного та суб’єктивного – вводиться поняття “мезореальності”, яке допомагає виявити як об’єктивність, так і чисту суб’єктивність. Мезореальність трансцендує фрагменти об’єктивної реальності, яка виявляє онтологічні умови свого існування, і суб’єктивну реальність, яка продукує умови існування особистості. Буття – це все, що реально існує, це матеріальні явища, соціальні процеси, творчі акти, які відбуваються у свідомості людини.

Сутність буття отримує у філософській літературі багато характеристик: “буття-в-собі”, “буття-для-себе”, “поза-собою-направлене-буття”, “буття-в-іншому”, “буття-для-інших”. Розгорнуту концепцію онтології вперше створили німецькі філософи М. Гайдеггер у праці “Буття і час”, де був розроблений проект вчення про буття; К. Ясперс, що запропонував вчення про буття, та Ж. – П. Сартр, який створив оновлену концепцію про буття в доробку “Буття і ніщо”; Е. Гуссерль – неklasичний варіант онтології;

проблеми буття розробляли засновник релігійної (католицької) антропології М. Шелер; “критичної онтології” – Н. Гартман, М. Мерло-Понті. Філософи розглядали буття як гранично широке поняття про світ і водночас вважали буття незалежним від людини; сучасні – розглядають людину як світ особливого буття, а світ – крізь призму людської свідомості. І. Кант відзначав, що самий світ існує незалежно від свідомості, але оскільки світ, предмети і процеси світу пов’язані з людиною, то результати його усвідомлення невіддільні від людини.

Центром комунікативних напрямів ХХ ст. є саме **онтологія**, духовно не ізольована свідомість людини, а духовне (свідоме й не свідоме) взяте в нерозривній єдності з людським буттям. Цей новий сенс і вкладається в традиційне поняття **Dasein** – (наявне буття, тут-буття). У контексті феноменології, екзистенціалізму, персоналізму буття тлумачиться не як шлях від *sein*- буття взагалі, як це було в класичній онтології, а обирається зворотний шлях – від людського *Dasein* до світу, яким він бачиться людині й вибудовується навколо неї. Такий підхід вважається не тільки реалістичним, а й гуманістичним, у центр якого ставиться людина, її свідомість, активність, умови самореалізації. Згідно з М. Гайдеггером, **Dasein** тлумачиться як особливе людське буття, особливість якого в тому, що воно здатне “запитувати” про самого себе і буття взагалі. Ось чому буття – екзистенція – фундамент, на якому повинна будуватись і доповнюють буття **як таке**, що тісно пов’язане з поняттями “матерія” і “свідомість”. Буття людини – це продовження буття природи, не випадково воно включає ряд форм буття речей і станів: буття суспільства, буття людини, буття духовності (наука, культура, політика, право). Через категорію “**буття**” світ уявляється як дійсність, через єдність природи і людини, матеріального і духовного, об’єктивного і суб’єктивного. Найважливішими **формами** буття є **простір, час, рух**, які діалектично пов’язані. Фундаментальні визначення простору й часу виявляються визначальними формами перетворення дійсності, спілкування і діяльності, формами відтворення й оновлення буття та життєдіяльності людей, які становлять основу для нормативної регуляції людської взаємодії, що зумовлює ритм пізнавальної та праксіологічної діяльності, утримує в собі важливе когнітивно-теоретичне та соціально-ціннісне навантаження.

Аксіологічні засади міжкультурної комунікації (від грец. *axia* – цінність і *logos* – вчення про цінності) входить як принципово важлива складова у структуру ряду філософсько-соціологічних концепцій неокантіансько-веберівської, феноменологічно-інтернаціоналістської та позитивістськи-сцієнтистської орієнтацій розуміння комунікації. Аксіологічний підхід до аналізу міжкультурної комунікації – це підхід, що виник під впливом праць німецьких філософів і культурологів кінця ХVІІІ – початку ХІХ ст., коли поняття “культура” ототожнювалося, в першу чергу, з духовною культурою. Еволюція людства з цієї точки зору визначалася тим, як і в яких формах еволюціонізують релігійні, моральні, правові, філософські та політичні норми суспільства, естетичні погляди і

цінності. Аксиологія міжкультурної комунікації – це вчення про цінності етнокультурного буття, аксіоми і постулати, з яких логічно виводяться всі інші положення цієї теорії. Етнокультурна палітра суспільного розвитку засвідчує, що національно-етнічне є індивідуальним буттям людства, вічною онтологічною основою та вічною ціннісною “метою” (М. Бердяєв) комунікативного процесу. Національними культурними цінностями, за визначенням ЮНЕСКО, можна вважати символічні взаємини, на яких тримається кожна окрема етнічна група, що спілкується на засадах міжкультурної комунікації.

За нинішнього розвитку соціально-економічних, етнополітичних, світоглядно-духовних засад української держави особливого значення набувають ментально-психологічні, світоглядні, ціннісно-нормативні ідеї. Н. Бердяєв відзначав, що людина є цінністю, яка оцінює, визначає якість. Визначення цінностей і встановлення їх ієрархії є трансцендентальною функцією свідомості. Тому цінність – це фіксація значення того чи іншого явища для особистості; вона є фундаментальною нормою, яка формує ціннісні орієнтації людини; тобто дає їй змогу вибирати позицію та лінію поведінки в контексті етнонаціонального буття. Т. Парсонс розумів цінності як уявлення про бажане, як регулятори людської стабільності та інтеграції систем суспільства різних рівнів – від малих груп до суспільства в цілому. Цінності міжкультурної комунікації в умовах етнонаціонального буття акумулюють в собі потреби, інтереси, емоційні переживання суб’єкта. Це означає, що головною функцією системи цінностей є соціальна – слугувати основою вибору дій та інтеграції соціальних і національних систем. Аксиологія міжкультурної комунікації включає систему цінностей, що значною мірою вже задана людині і вона має лише пристосувати свою поведінку до неї, адже людина є творцем своїх цінностей.

Аксиологія міжкультурної комунікації являє собою сукупність цінностей, що є соціально-значущими орієнтирами діяльності суб’єктів і об’єктів у контексті спілкування, осередком духовного життя суспільства. Саме у філософії цінностей, яка в ХХ ст. виділилась у самостійний напрям філософської думки (аксіологію), обґрунтовано величезне значення цінностей, ціннісних оцінок, орієнтацій для світогляду, визнано їх сенсом. Цінності та соціальні норми міжкультурної комунікації як соціальні та культурні регулятори взаємопов’язані: чим повніше соціальні і культурні норми спілкування відповідають національним цінностям, тим ефективніше вони виконують регулятивну функцію, тим сильніше впливають на свідомість і поведінку особистості. Аксиологія міжкультурної комунікації набуває форми взаємопов’язаної та взаємозумовленої сукупності певних моральних норм, за допомогою яких регулюються відносини всередині суспільства, підтримується його стійке існування і забезпечується його безпека. Чіткої структури та вичерпного переліку цінностей як колективної волі (народу, нації, суспільної групи) ні в якому суспільстві, мабуть, не існує хоча б тому, що різні соціальні групи,

навіть у межах однієї нації, мають різні ціннісні орієнтації та пріоритети. Внаслідок цього цінності, що панують в суспільстві є певною мірою сукупним результатом суперництва та компромісу між титульною нацією та національними меншинами. До таких базових, загальнолюдських цінностей належать цінності добра (блага), свободи, користі, істини, правди, творчості, краси, віри, справедливості.

Вищі цінності міжкультурної комунікації – це місткі, емоційно-образні узагальнення провідних соціокультурних орієнтацій, що визначають усі сфери життя людини, зокрема сенс її існування. Аксіологія міжкультурної комунікації – це вчення про цінності – етичні, естетичні, релігійні, національні; зв'язок різних цінностей між собою; з соціальними і культурними факторами і структурою особистості. Головна мета аксіології міжкультурної комунікації – засвідчити, як виникає та чи інша цінність у загальній структурі буття й який її стосунок до “фактів” реальності. В підході до аксіологічної проблематики можна виділити такі типи цінностей: натуралізм, психологізм, трансценденталізм, персоналізм, онтологізм, культурно-історичний релятивізм. Аксіологія міжкультурної комунікації включає вселюдські, індивідуальні та національні цінності, що є спільними для всіх людей незалежно від будь-яких відмінностей. Цінності завжди є людськими і мають соціальний характер, вони формуються на основі суспільної практики, індивідуальної діяльності і в межах конкретних історичних відносин та форм спілкування людей. Якісним виміром цінностей є своєрідність їх історичних національних форм, форм суспільної свідомості та діяльності індивідуальних соціальних та етнічних груп у їх предметно-практичному й духовному опануванні об'єктивної дійсності. Аксіологія міжкультурної комунікації має такі головні положення: цінності й інтереси кожної людини, родини, страти, етносу, нації, людства є однаково важливими і мають бути збалансованими, а в ідеалі – гармонізованими; цінності культури існують не розрізнено, а пов'язані між собою в єдине гармонійне ціле – культурний космос; це світ, особлива нормативно-ціннісна реальність, всередині якої людина живе як духовна істота. Етнічна культура розглядається як генеральний простір людської життєдіяльності, як своєрідний “життєвий світ”, що сприяє формуванню ідентичності людини і суспільства, процес, що розгортається як співпереживання особою вкоріненості в цю спільність, як відчуття себе частиною етнонаціонального буття. Концепція культурної сумісності міжкультурної комунікації пов'язана з концепцією “зіткнення цивілізацій” С. Хантінгтона, згідно з якою конфлікти пояснюються нездатністю жити у світі “цивілізацій, що стикаються”. Їх С. Хантінгтон виділяє 7–8, переважно пов'язаних зі світовими релігіями. Кордони зіткнення – “православно-слов'янської”, “західної”, “ісламської” та “буддистської” релігій – проходять на пострадянському просторі.

Отже, аналізуючи онтологічні й аксіологічні засади міжкультурної комунікації, відзначимо, що міжкультурна комунікація означає процес взаємодії між суб'єктами соціокультурної діяльності (індивідами, групами,

організаціями) з метою передачі обміну інформацією через посередництво прийнятих у певній культурі знакових систем, прийомів і засобів використання. Міжкультурна комунікація в контексті онтологічних та аксіологічних засад виступає одним з базових механізмів і є невід'ємною частиною соціокультурного процесу, забезпечуючи саму можливість формування соціальних зв'язків, управління сумісною життєдіяльністю людей і регулювання її окремих сфер, накопичення та трансляцію соціального досвіду. Не випадково термін “комунікація” виступає засобом зв'язку будь-яких об'єктів і набуває соціокультурного значення, пов'язаного зі специфікою обміну інформацією в соціумі. Необхідними умовами та структурними компонентами соціокультурної комунікації, що формується в міжкультурному просторі, є наявність у суб'єктів комунікації загального мовленнєвого дискурсу, тезаурусу, каналів передачі інформації, правил здійснення комунікації (семіотичних, етичних). У певному плані будь-яка соціальна дія може бути розглянута як комунікативна, яка включає і виражає певну інформацію.

Проте комунікативними є лише дії, які здійснюються зі спеціальною метою комунікації, тобто як такі, що мають мотиваційні засади, орієнтацію на передачу інформації, здійснюються з використанням адекватної для цієї цілі знакової системи. Аналіз цих типів соціальних дій розкривається у працях А. Шюця. Різноманітні інтерпретації міжкультурної комунікації, які базуються на різних парадигмах, акцентують увагу на суті комунікації або на сукупності засобів передачі соціальної інформації, що створюють основу для становлення й розвитку інформаційного суспільства (технократично-раціоналістичного підходу), або як способу досягнення розуміння однією людиною іншої, як механізму “вживання” (феноменологічна інтерпретація).

Значне місце у працях Ю. Хабермаса посідає теорія комунікативної дії, згідно з якою, всі учасники комунікації орієнтуються на узагальнення, інтерсуб'єктивно прийняті норми комунікації, що у сукупності з комунікативною компетентністю та наявністю раціоналістичних мотивів робить можливим цей процес з онтологічної й аксіологічної точок виміру. Як відзначає Ю. Хабермас, під комунікативним діями слід розуміти таку взаємодію, яка упорядковується згідно з нормами, що розуміються як обов'язкові. Якщо інструментальні дії орієнтуються на успіх, то комунікативна – на взаєморозуміння діючих індивідів, їх консенсус. Ця згода відносно ситуації й очікуваних наслідків базується скоріше на переконанні, чи на примусі й передбачає координацію зусиль людей, які направлені саме на взаєморозуміння [6].

Комунікативна дія є мегатипом всіх типів соціальних дій, вона орієнтована на успіх і направлена на загальну для всіх учасників процесу мету, якою виступає розуміння. Типологія процесів міжкультурної комунікації може бути побудована згідно з такими засадами: 1) за характером суб'єктів комунікації – міжособистісна, особистісно-групова, міжгрупова, міжкультурна; 2) за формами комунікації – вербальна,

невербальна; 3) за рівнями протікання комунікації – на рівні буденної культури, у спеціалізованих сферах соціокультурної практики, у контексті трансляції культурного досвіду від спеціалізованого рівня до буденного. Специфічною сферою міжкультурної комунікації виступає масова комунікація, яка може бути визначена як культурна сфера, яка складається з відкритих, упорядкованих процесів трансляції соціально значущої інформації, які піддаються цілеспрямованому породженню та регулюванню. У змістовному відношенні міжкультурна комунікація може бути розподілена на чотири основних інформаційних напрями, що розвиваються в умовах інформаційного суспільства. У змістовному відношенні відносини міжкультурної комунікації можуть бути диференційовані на чотири основні інформаційні напрями:

1) **інноваційний** спонукає споживача інформації до нових знань про властивості й атрибути явищ, об'єктів і процесів, про технології та норми здійснення будь-якої діяльності, актів поведінки і взаємодії, про мови, знаки й засоби міжкультурної комунікації, що сприяють досягненню соціального досвіду товариства (спільноти) чи людства в цілому;

2) **орієнтаційний** допомагає споживачу інформації орієнтуватися в системній структурі природного і соціального простору, в ієрархічній співвіднесеності його елементів, що сприяє соціалізації та інкультурації індивіда у спільноті спілкування та формує екзистенційні та ціннісні орієнтації, детермінуючи критерії оціночних суджень, пріоритетів вибору;

3) **стимулювальний** вплив на мотиваційні засади соціальної активності людей, актуалізація знання людини про навколишню дійсність і технології діяльності, а також намагання отримати знання заради досягання своїх соціальних переваг;

4) **кореляційний** сприяє уточненню чи поновленню окремих параметрів вищеперелічених видів знання, орієнтації та стимулів. Власне культурної специфіки ця інформація набуває тоді, коли регулює уявлення людей про рівень соціальної доцільності тих чи інших способів здійснення будь-якого виду діяльності, інтелектуальних оцінок і позицій, чим і визначається функціональне навантаження цих знань та уявлень як інструментів забезпечення соціальної взаємодії людей [7].

Онтологічні й аксіологічні засади міжкультурної комунікації в умовах інформаційного суспільства виходять з того, що основною одиницею міжкультурної комунікації є спілкування (багатоаспектна інформація про що-небудь) чи текст (комплексна інформація про властивості чи атрибути будь-якої інформації). Оскільки з культурно-семантичної точки зору будь-який культурний об'єкт чи процес володіє символічними властивостями і в силу цього є культурним текстом, що несе інформацію про власні атрибутивні ознаки, функціональне навантаження, структурно-ієрархічний статус у системі тощо, то це означає, що засобом міжкультурної комунікації виступає вся культура як системна сукупність різних культурних феноменів й процесів і кожний її феномен та процес зокрема. Безпосереднім носієм такого роду інформації є культурна форма

відповідного об'єкта, явища чи процесу, а елементами більш елементарного порядку – риси цієї форми. При цьому слід розрізняти культурні форми, для яких семантична функція є основною (природні і штучні мови, поведінка, обряди, ритуали, художні образи), від форм, для яких семантична функція є додатковою по відношенню до утилітарної. Міжкультурна комунікація являє собою явище системного порядку з вираженою ієрархічністю структури самих засобів комунікування: 1) семантема, повідомлення, текст, спеціалізована культурно-семантична підсистема (галузь знань чи діяльності в її інформаційному аспекті); 2) локальна культурно-семантична система (етнічна культура, національна мова); 3) глобальна (міжнародна) семантична система (інтернаціональна, спеціалізована мова). Разом з тим міжкультурна комунікація не є сама по собі засобом здійснення соціокультурної взаємодії суб'єктів, колективів, чим і визначається її основна соціальна функція.

Висновки. Культура міжкультурної комунікації інформаційного суспільства – це новий тип культури, що виник у рамках глобалізації та інформаційного суспільства. Нові інформаційні технології дають змогу об'єднувати всі види комунікації в єдине ціле, що приводить до виникнення явища, яке, один з великих дослідників інформаційного суспільства М. Кастельс, назвав “культура реальної віртуальності”. Найважливішим символом культури інформаційного суспільства є символ розподіленої культури (що не має єдиного центру) мережі, що породжує віртуальні спільноти. В результаті використання цих методологічних підходів слід сформулювати теорію міжкультурної комунікації, що означає взаємоспіввіднесну програму мислення, сукупність почуттів і поведінки людей, що характеризуються універсаліями, які специфічно переломлюються у соціальному просторі й часі у більшості конкретних культур, що виступають детермінантою міжкультурного проникнення “свого” і “чужого”. Міжкультурна комунікація являє собою атрибут соціокультурного життя суспільства, в соціальному просторі якого відбувається взаємодія з підсистемами культури (всередині окремої культури), між різними культурами, у просторовому і часовому вимірах, а також між суб'єктами-носіями на рівні окремої культури і міжкультурного спілкування.

В умовах глобалізації та інформаційного суспільства виникає новий тип особистості, якого слід назвати “культуралом”. Це новий тип виробника на ринку інтелектуальної та масмедійної продукції в ситуації звернення колективної уваги до артефактів масової культури, що формуються в засобах масової інформації. Культурал як новий тип особистості інформаційного суспільства не тільки успішно конкурує з інтелектуалом, навіть письменником, а й помітно витісняє їх на задній план. Тема міжкультурного діалогу розвивається в таких концепціях. 1. Концепцію розуміння діалогу як основи взаємодії і культури розвиває М. Бахтін. Культура повинна себе відтворювати, оскільки сам сенс її існування полягає у передачі способів діяльності у всій багатоманітності її

видів і форм. 2. Друга концепція пов'язана з виникненням інформаційного суспільства, яке спирається на визначальну роль інформації в житті людей. Ця ідея бере свій початок у засновника кібернетики Н. Віннера, і продовжується у творах Е. Масуди, М. Маклюєна, Е. Тоффлера, Дж. Бенігера, М. Кастельса. 3. Дослідження соціальної комунікації як процесу обміну текстами у ході їх породження та інтерпретації привів до появи лінгвосоціологічного підходу, який розробляється Т. Дрідзе. Цей підхід орієнтує на виявлення комунікативних намірів суб'єктів і тим самим дає змогу діагностувати якість взаємодії людей один з одним. Виокремлюється ідея Н. Лумана про те, що суспільство є операційно замкнена універсальна система, що охоплює соціальні реальності, яка виділяється з навколишнього світу на основі комунікації, яка має свої види: адекватна, псевдо-, квазі-комунікація, що потребує дослідження детермінантів мисленнєвих автоматизмів.

Список використаної літератури

1. Бергер П. Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания / П. Бергер, К. Лукман ; [пер. с англ. Е. Руткевич]. – М., 1995.
2. Луман Н. Невероятные коммуникации. Проблемы теоретической социологии / Н. Луман. – СПб., 2000. – Вып. 3.
3. Луман Н. Что такое коммуникация? / Н. Луман // Социологический журнал. – 1995. – № 5.
4. Habermas J. The theory of Communicative Action // J. Habermas. – Boston, 1984.
5. Апель К.О. Трансформация философии / К.О. Апель. – М., 2001.
6. Mcquail D. Communication / D. Mcquail. – L., 1984.
7. Habermas J. Theorie des kommunikativen Handelns. Bd. 1-2. / J. Habermas. – Fr./M., 1981.

Аксенова В.И. Онтологические и аксиологические основания межкультурной коммуникации в условиях формирования и развития информационного общества

В статье дается анализ межкультурной коммуникации, в контексте которой она представлена как социальное взаимодействие, которое происходит благодаря общению; обосновываются онтологические и аксиологические основы межкультурной коммуникации, которые выступают одним из базисных механизмов социокультурного процесса, обеспечивая саму возможность формирования социальных связей, управления жизнедеятельностью людей, регулирования, накопления и трансляции социального опыта.

Ключевые слова: коммуникация, межкультурная коммуникация, онтологические основания, аксиологические основания, кросскультурный подход, коммуникативный процесс, коммуникативное взаимодействие, теория коммуникации.

Aksenova V. Ontological and Axiological Bases of Intercultural Communication in the Conditions of Forming and Development of Informative Society

This article provides an analysis of intercultural communication in the context of which it is presented as a social interaction that occurs due to communication; settle ontological and axiological foundations of intercultural communication, which is one of the basic mechanisms of social and cultural process, providing the possibility of forming social connections, management, regulations, managing of people's vital activity, accumulation and translation of social experience.

Key words: *communication, intercultural communication, the ontological foundation, axiological bases, cross-cultural approach, the communicative process, communicative interaction, the theory of communication.*

Надійшла в редакцію 18 вересня 2011 року